

Список використаних джерел

1. Бевзенко С.П. Структура складного речення в українській мові / С.П. Бевзенко. – К. : КДПІ, 1987. – 76 с.
2. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис / І.Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
3. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови / К.Ф. Шульжук. – К.: Академія, 2004. – 408 с.

Summary. The article presents a comprehensive analysis and description of complex multi-bezspoluchnyukovyh sentences with coordination and pidryadnistyu bezspoluchnykovistyuu.

Key words: compound sentences, complex sentences neelementarni with different kinds of syntactic context, complex spoluchnykovo-asyndetic compound sentences with coordination, and pidryadnistyu bezspoluchnykovistyuu.

УДК 811.16'342'373

І.М.Діяконович

ПОДІБНОСТІ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКІ, ЧИ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКІ

У статті проаналізовано подібність та відмінність трьох слов'янських мов: української, російської та польської, які належать до східнослов'янської та західнослов'янської групи мов. Досліджуваний матеріал – фонетичний та граматичний. Наведені порівняння свідчать на користь існування спільної прадавньої слов'янської мови.

Ключові слова: голосний, приголосний, протеза, східнослов'янська мова, проривний, фрикативний, кличний відмінок, особові закінчення дієслова.

Відступивши від канонів публіцистичного стилю, розпочну з моменту «мовного» просвітлення, яке трапилось на певному етапі вивчення польської мови автором даного дослідження. На лексичному рівні певних труднощів у сприйнятті польської мови не виникало, що, апріорно, було очікуваним. Та на граматичному рівні, особливо при ознайомленні з категорією минулого часу, виникало відчуття déjà vu з російською мовою. Це спонукало до дослідження, наслідком якого є даний есеї.

Ще за радянської лінгвістичної доби українська та російська мови, а з ними й білоруська, класифікувалися, як східнослов'янські, й походили із спільної давньосхіднослов'янської мови. Таку класифікацію можна залишити лише на основі географічного чинника, а щодо лінгвістичного, то вже давно існують наукові підтвердження існування не спільної східнослов'янської прадавньої мови, а, взагалі, прадавньої слов'янської, що й уможливило існування подібностей у мовах – російській й польській, зокрема, які належать до різних підгруп слов'янських мов, й розбіжностей у російській й українській, що належать до однієї підгрупи. Мета даного дослідження полягає у доведенні вище сказаного численними прикладами з української, російської та польської мов.

Кожна мова у своєму розвитку нерозривно пов'язана з історією соціуму. Тому, саме історичний фактор, а не географічний може бути тим чинником, який впливає на подібності мов, на рід яких географічно віддалені. Саме тому й не дивно, що за часів Російської імперії, а потім й Радянського Союзу, пропагувалася думка про спільність історії, а, отже й спільність мов. Кожна імперія задля свого пролонгованого існування спочатку вигадує, а потім усіма зусиллями підтримує певні міфи її фундації. Прикладом такого міфу, на наш погляд, може бути бездоганна (та чи таки?) репутація Британської королівської династії. Російський міф базувався, та ще й досі ґрунтується, на спільному прадавньому східнослов'янському корінні й мові. Проте, Степан Йосипович Смаль-Стоцький спростував ідею про існування прасхіднослов'янської мови. [7] Не пам'ятаю, хто першим серед істориків довів, що сучасні росіяни є нащадками фіно-угорських племен, які були не гіршими, й не кращими від інших, але не слов'янськими племенами. Доказом того є книга Володимира Белінського «Країна Моксель, або Московія». Комусь може вбачитися політичний підтекст у присудженні вище згаданій книзі державної премії 2011 року, про яку медіа сповістили у лютому 2012, але, за словами самого автора, вона писалась три десятиліття й була видана ще в 2003 році. Та залишимо історичні аспекти для дискусії історикам й перейдемо до лінгвістичного аналізу.

Про подібність усіх слов'янських мов стверджують Казимір Полянський у своїй книзі «Gramatyka Języka Połabskiego» та професор Київського національного університету імені Шевченка Костянтин Миколайович Тищенко у своїх численних працях. Публічні виступи останнього у столичній книгарні «Є» впродовж 2011-2012 р.р. викликали великий резонанс громадськості.

Оскільки кожна мова на своєму сучасному рівні розвитку відображає весь тотальний процес свого формування у лексичному, звуковому та граматичному матеріалі, розглянемо й порівняємо три слов'янські «матеріали», їх синхронічні та діяхронічні «орнаменти».

Анекдотичне українське «га?», яким у російських серіалах, а також у славнозвісному «За двома зайцями» (Хімчині поодинокі репліки) вирізняють українське походження мовця, є не що іншим, а прикладом відмінності української від російської та польської мов, в яких існує проривний *g* на відміну від українського фрикативного *h*: голова, гнів (укр.), *g*: гнев, голова (рос), *głowa* (пол.). В українській мові проривний *g* з'явився лише в середньовіччі: ґрати, ґанок, ґрунт.

Однією з особливостей української мови, яка одразу кидається у вічі при порівнянні масиву лексики з іншими слов'янськими, є так звана *протеза* (від гр. *виставлення*) [2]. Протетичними, або ж виставленими перед іншими є три звуки: [j], [w] та, зрідка [h]. Протеза характерна й для польської та російської мов, але не в такому обсязі, й пов'язана вона, в основному, з звуком [j]: ехать, едкий (в українській є подвійна протеза: в'їдливий), Европа, jeden (існує українське діалектичне іден), jablko (укр. діал. редуковане ябко), jechać. Протетичне [j] характерне й для деяких власних назв в діалектах (зазвичай західних): Устина – Юстина, Ульяна – Юляна, Антон – Янтон, Андрій – Яндрій.

Переконливим протетичним є українське [w], що відрізняє українську від російської й польської: уха – уши, ucho, вулиця – улица, ulica, вікно – окно, okno, вівця – овца, owca, відкрити – открывать, otworzyć, відповідати – отвечать, вузький – узкий, вудка – удка, вуж – уж, він – он, on, вона – она, ona, вісім – осієм. В українських деяких діалектах явище протези ще більш поширене: вогірок – огурец, ogórek, вочі – очи, oszy, вобід – обед, obiad, Волька – Олька. Протетичне українське [w] розвинулось з [o] перед [u] та [o], як засвідчують приклади, наведені вище, а протетичне [h] найчастіше помічене в українській мові перед [o], [a] та [y], наприклад: гострий – острый, ostrzy, готель – отель, hotel, город – огород, gorix – орех, orzech, голка – игла, igła, гайда (виг.) – айда, hejże, гарбуз – арбуз, arbuz, гарчати – рычать, warczeć, гумор – юмор, humor, гукнути – аукнуть, hukać. Як бачимо з наведених прикладів, простежується певна тенденція протези українського [h] щодо відповідних російських слів, але в польській мові такої закономірності не спостерігається: в словах ostrzy, orzech, igła, arbuz протеза відсутня, як і в російській, а в словах hotel, warczeć, humor, hukać спостерігається протеза, представлена [w] та [h]. В деяких українських діалектичних говірках (наприклад, на південному заході Поділля) протетичні [w] та [h] можуть конкурувати між собою, або ж з іншими приголосними: горіхи (порівняйте рос. орехи) – воріхи, Лариса – Вариса, жоржина (рос. георгина) – варгонія (діал.).

Наступні спільності та відмінності стосуються граматики. Спільним для української та польської мов є існування семи відмінків іменника: називного, родового, давального, знахідного, орудного, місцевого та кличного. Порівняємо ці дві мови на основі кличного відмінку:

чол. рід (одн.)	жін. рід(одн.)	сер. рід (одн.)	множина
Janie Іване	pani пані	pole поле	o ludu! люди!
bracie брате	siostro сестро	okno вікно	goście гості
kume куме	żono жінко	plemię плем'я	panie пані

Брате, підійди! Bracie, chodź-no tu! Як поживаєш (як справи), дорогий друже? Jak się masz, kochany przyjacielu?

Як бачимо, надані приклади повністю співпадають. Необхідно зазначити, проте, що іменники середнього роду однини та всі іменники у множині у кличному відмінку співпадають за граматичною формою з називним відмінком. В російській мові кличний відмінок відсутній, як граматична категорія, проте у деяких словах церковної мови він зберігся: Господи, Ісусе Христе! Такі поодинокі залишки кличного відмінку лише слугують підтвердженням версії походження російської мови з України періоду XVII століття, про що зазначається в книзі Леоніда Кучми «Україна – не Росія». Тогочасний російський уряд спровадив 30 монахів і двох архієреїв до Києво-Могилянської академії, звідки вони й привезли граматику Мілентія Смотрицького до Росії. [6]

Цікавим, на наш погляд, для порівняння є утворення минулого часу в польській мові. Всі форми минулого часу мають закінчення -ł, який у польській мові має автохтонне прочитання [w], – таке, свого роду, фонологічно- синхронічне відтворення графічно-діяхронічного [l], історична ротація двох медіальних сонорних [l] та [w]. Так ось, до «брендового» закінчення минулого часу [l], яке зберігається й в українській та російській мовах, у польській мові додаються ще закінчення категорії роду, й, найдивніше, закінчення категорії особи. Порівняйте:

однина	пол. мова		укр. мова		рос. мова	
	чол. рід	жін. рід	чол. рід	жін. рід	чол. рід	жін. рід
(ja)	czytał-em	czytał-am	(я)	читав читала	читал	читала
(ty)	czytał-eś	czytał-aś	(ти)	читав читала	читал	читала
(on)	czytał (ona)	czytał-a	(він)	читав читала	читал	читала
множина	пол. мова		укр. мова		рос. мова	
(my)	czyta-liś-my		(ми)	читали	(мы)	читали
(wy)	czyta-liś-cie		(ви)	читали	(вы)	читали
(oni)	czyta-li-(ty)		(вони)	читали	(они)	читали

Українське закінчення -в для категорії чоловічого роду однини є, ніби, перехідним слов'янським закінченням від прадавньої слов'янської (з закінчення -л, -ла), яка зазнала стагнації в дієсловах російської мови та в дієсловах жіночого роду української мови до сучасного -в в дієсловах польської мови. На підтвердження надамо уривок з релігійного тексту, написаного церковною мовою з типовими їй закінченнями -л в дієсловах минулого часу. «Ты принял еси на Божественная рамена Твоя наша немощи, и понесл еси наша болезни...»

Та повернемося до закінчень минулого часу у польській мові. Як було вже зазначено, польські дієслова змінюються ще й за особами, крім родових закінчень та закінчень категорії числа. Така особливість є зразком аглютинації, явища характерного тюркським мовам. Приєднані закінчення -em, -am, -eś, -aś, -my, -cie є не що іншим, як залишками прадавнього слов'янського минулого часу перфекту, який утворювався за допомогою дієслова «бути» byłem/byłam (я був/була), byłeś/byłaś (ти був/була), był/była (він/вона був/була), byliśmy (ми були), byliście (ви були), byli/były (вони були) та дієприкметника: ja byłam czytała, ona była chciała. Такі східнослов'янські рудименти ще досі зберігаються в усній мові деяких регіональних говірок. Так, авторка не раз чула від своєї бабусі речення на кшталт: Я була ходила туди през поле; Михасько був говорив мені... Подібного гатунку мовні рудименти зустрічались й з вживанням інфінітиву: Я буду печи (пекти) струдель ниньки (сьогодні); Маю бігчи (бігти) до Верки за виварков (баняком, великою каструлею). На той час, не знаючи мовних законів, авторка вважала свою бабусю малограмотною.

Особливістю особових закінчень минулого часу польської мови є те, що вони можуть приєднуватись до слів, які передують дієслову. Найчастіше такими словами є особові та запитальні займенники, сполучники й прислівники. Наведемо декілька прикладів. Poszliśmy do szkoły. (Ми пішли до школи) Matka chce żebyśmy poszli do szkoły. (Мати хоче, щоб ми пішли до школи) Coście mi powiedzieli? = Co mi powiedzieliście? (Що ви йому сказали?)

Звичайно, обсягу проаналізованого мовного матеріалу ще недостатньо для категоричних висновків, але опрацьовані джерела дають нам змогу підтримати у припущенні тих мовознавців, які стверджують, що українська мова в однаковій мірі відрізняється як від польської, так й від російської мови, що є на користь спільної прадавньої слов'янської, а не прадавньої східнослов'янської.

Список використаних джерел

1. Белінський В. Країна Моксель, або Московія / В. Белінський. – Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2009. – 376 с.
2. Жовтобрюх М.А., Волох О.Т., Самійленко С.П. Історична граматики української мови / М. А. Жовтобрюх, О.Т. Волох, С.П. Самійленко. – К.: Вища школа, 1980. – 320 с.
3. Зализняк А. А. Из заметок о любительской лингвистике / А. А. Зализняк. – М.: Русский Мирь, 2010. – 240 с.
4. Зведений словник застарілих та маловживаних слів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/rizne/zvslovnyk.htm>
5. Киклевич А. К., Кожінова А.А. Польський язык / А. К. Киклевич, А. А. Кожінова. – Минск: ТетраСистемс, 2001. 319 с.
6. Кучма Л. Д. Україна – не Росія / Л. Д. Кучма. – Москва: Время, 2003. – 489 с.
7. Тищенко К. М. Всеслов'янськість мови українців / К. М. Тищенко // Український Тиждень. – 2012. – № 39 (256). – С. 22-62

Summary. The article reveals common features and differences of three Slavic languages: Ukrainian, Russian and Polish that belong to East Slavic and West Slavic branches in terms of phonetics and grammar. The results of the research prove one common ancient Slavic language used to be.

Key words: a vowel, a consonant, prosthesis, East Slavic language, a plosive, a fricative, the vocative case, personal endings of the verb.